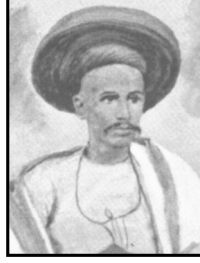

व्यक्तिपरिचय

आद्य मराठी कादंबरीकार वेदशास्त्र संपन्न लक्ष्मणशास्त्री मो. हळबे

मराठी भाषा आणि तिचे वाङ्मय समृद्ध करण्याचे कार्य श्रीज्ञानदेवांपासून आजच्या लेखकांपर्यंत अनेक सरस्वती उपासकांनी केले आहे. परंतु त्यात ज्याला मैलाचा दगड (माईलस्टोन) म्हणता येईल असे योगदान देण्याचे कार्य फारच

थोड्या साहित्यिकांनी केले. वेद शास्त्र संपन्न लक्ष्मणशास्त्री मो. हळबे हे त्यातलेच एक बिनीचे शिलेदार. त्यांचा जन्म सन १८३१ चा आणि मृत्यू १२ मे १९०४ रोजी वाईत झाला. तेथील घर क्र. ५८, गंगापुरी येथे त्यांच्या वाड्यात ते रहात असत. लिखाण आणि काही कामाच्या निमित्ताने ते मुंबईतही वास्तव्य करीत.

ज्या काळात मराठी भाषेत 'कादंबरी' हा प्रकार अस्तित्वातच नव्हता त्या काळात त्यांनी 'मुक्तामाला' ही अद्भुतरम्य कादंबरी वयाच्या फक्त ३०व्या वर्षी म्हणजे सन १८६१ साली लिहून प्रसिद्ध केली जिच्या पुढे १० आवृत्या निघाल्या.

त्यापाठोपाठ विधवाविवाहाला प्रोत्साहन देणारी 'रत्नप्रभा' ही कादंबरीही त्यांनी सन १८६६ साली प्रसिद्ध केली जिच्या तीन आवृत्या निघाल्या. खरेतर वाई सारख्या परंपरा जपणाऱ्या गावात विधवाविवाहासारख्या अत्यंत संवेदनशील विषयावर कादंबरी लिहीणे हे मोठे धाडसच होते. पण आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे त्यांचे धाडसी कृत्य वाईकरांनी स्वीकारले. याबरोबरच या लेखनसेवेवर प्रसन्न होऊन, बडोद्याच्या श्रीमंत गायकवाड सरकाराने त्यांना 'शास्त्री' ही पदवी, वर्षासन आणि काही शेतजमीनही दिली होती. या सर्व कार्यामुळे समीक्षकांनी लक्ष्मणशास्त्री हळब्यांच्या या कालखंडाला मराठी वाङ्मयाचे 'हळबे युग' असे संबोधले आहे.

याबरोबरच हळबेशास्त्री मुंबई येथून त्याकाळात प्रसिद्ध होणाऱ्या 'इंदुप्रकाश' नावाच्या वर्तमानपत्राचे संपादन करीत असत. 'ज्ञानप्रकाश' नावाच्या मासिकात त्यांच्या कविता प्रसिद्ध होत असत.

'चंद्रिका' नावाचे मासिकही ते स्वतः चालवीत.

सामाजिकबांधिलकीचे महत्व जाणून हळबेशास्त्र्यांनी, १९०३ साली निवासस्थानाजवळील उमामहेश्वर घाटावर, पेशवे कालापासून साजरा होत असलेल्या श्री कृष्णामाई उत्सवात, देवीच्या स्थापनेसाठी एक सिंहासन (दगडी चौथरा) बांधून दिला ज्यावर आजही हा उत्सव संस्थानातर्फे मोठ्या थाटामाटात साजरा होतो. या

विधवाविवाहाला प्रोत्साहन देणारी 'रत्नप्रभा' ही कादंबरीही त्यांनी सन १८६६ साली प्रसिद्ध केली जिच्या तीन आवृत्या निघाल्या. खरेतर वाई सारख्या परंपरा जपणाऱ्या गावात विधवाविवाहासारख्या अत्यंत संवेदनशील विषयावर कादंबरी लिहीणे हे मोठे धाडसच होते. पण आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे त्यांचे धाडसी कृत्य वाईकरांनी स्वीकारले. याबरोबरच या लेखनसेवेवर प्रसन्न होऊन, बडोद्याच्या श्रीमंत गायकवाड सरकाराने त्यांना 'शास्त्री' ही पदवी, वर्षासन आणि काही शेतजमीनही दिली होती. या सर्व कार्यामुळे समीक्षकांनी लक्ष्मणशास्त्री हळब्यांच्या या कालखंडाला मराठी वाङ्मयाचे 'हळबे युग' असे संबोधले आहे.

सिंहासनावर तसा उल्लेखही आहे.

यामुळे त्यांची साहित्यविषयक स्मृती चिरंतन असावी आणि भावी पिढ्यांनाही त्यांची आठवण रहावी यासाठी, हळबे कुटुंबियांनी वाईतील लोकमान्य टिळक ग्रंथालयास त्यांची प्रतिमा भेट दिली जिचा अनावरण समारंभ ज्येष्ठ साहित्यिक कै. रविंद्र पिंगे यांच्या शुभहस्ते दि. १५ ऑगस्ट २००१ रोजी वाईत झाला. दि. १२ मे २००४ रोजी शास्त्रीबुवांच्या शताब्दीचे

औचित्य साधून महाराष्ट्र साहित्य परिषदेचे तत्कालीन अध्यक्ष आणि थोर साहित्यिक कै. गं. ना. जोगळेकर यांचे 'आद्य मराठी कादंबरीकार कै. लक्ष्मणशास्त्री हळबे आणि त्यांचे कार्य' या विषयावर व्याख्यान वाईच्या वसंत व्याख्यानमालेत आयोजित करण्यात आले. याबरोबरच दि. २४ फेब्रुवारी २०१४ रोजी वाई नगरपरिषदेने त्यांच्या निवासास्थानावरून जाणाऱ्या रस्त्याला "आद्य मराठी कादंबरीकार लक्ष्मणशास्त्री मो. हळबे मार्ग" असे नाव दिले.

शास्त्रीबुवांचे पणतू आणि आपल्या महासंघाचे सभासद श्री. अविनाश हळबे, हेही त्यांचा वारसा समर्थपणे चालवत आहेत. त्यांचे आजवर २ कथासंग्रह प्रसिद्ध झाले असून, एकातील 'त्वमेव केवलं कर्ताऽसि' या कथेला महाराष्ट्र साहित्य परिषदेचे 'श्रेष्ठता पारितोषिक' मिळाले तर दुसऱ्यातील 'सोयरा वृक्षवल्लीचा' या कथेचा समावेश महाराष्ट्र शासनाने इ. १२वी 'युवकभारती' या पाठ्यपुस्तकात केला आहे.

महासंघास याचा अभिमान आहे!

परिशिष्ट :

शास्त्रीबुवांच्या कर्तृत्वाबद्दलचे काही उल्लेख व दस्ताऐवजांची माहिती -

१. कऱ्हाड येथील अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलनवृत्तांत - पृष्ठ ५ आणि २१

२. मराठी ग्रंथसूची - संपादक शंकर गणेश दाते - पृष्ठ ७७७.

३. श्री. रा. श्री. जोग संपादित मराठी वाङ्मयाचा इतिहास - खंड ५ वा भाग १ - पृष्ठ ४२६ आणि ४२८.

४. मराठी कादंबरी - कुसुमावती देशपांडे - पृष्ठ २२ ते २४.

५. कोल्हटकरांचा लेखसंग्रह - मराठी कथात्मक वाङ्मय - पृष्ठ ६२३.

६. रत्नप्रभा या कादंबरीच्या ३ च्या आवृत्तीतील कै. दत्तो वामन पोतदार यांची प्रस्तावना.

या सर्व ठिकाणी कै. लक्ष्मणशास्त्री हळबे यांच्या मराठी वाङ्मयातील योगदानावर विस्तृत प्रमाणावर माहिती दिली आहे.